

**Małopolski Ośrodek Doradztwa Rolniczego
w Karniowicach**

**Powszechny
Spis
Rolny
2010**

STATYSTYKA

NIE TYLKO DLA ROLNIKA

**Województwo
Małopolskie**

Opracowanie:
Dział Rozwoju Obszarów Wiejskich
MODR Karniowice

Wstęp

Oddając do rąk czytelników niniejszą publikację poświęconą wynikom PSR 2010 w części dotyczącej Małopolski mamy nadzieję, że zainteresuje ona zarówno doradców jak i pracowników innych instytucji obsługi rolnictwa, przedstawicieli administracji rządowej i samorządowej oraz oczywiście rolników. Zapewniamy, że lektura prezentowanych informacji, tabel, porównań i analiz umożliwi wyciągnięcie wielu ciekawych a niekiedy nawet zaskakujących wniosków. Wnioski te pozwolą spojrzeć na procesy restrukturyzacyjne zachodzące na małopolskiej wsi w nowy, bardziej obiektywny sposób.

Dane statystyczne zawarte w publikacji wskazują, że małopolskie rolnictwo, podobnie jak rolnictwo innych rejonów Polski, w wyniku realizacji przedakcesyjnych programów pomocowych (lata 20002-2004), a następnie wprowadzenia od 2004 roku narzędzi Wspólnej Polityki Rolnej realizowanej w Unii Europejskiej, **uległo procesowi gwałtownych przemian**. Z jednej strony część gospodarstw, aby efektywnie konkurować na rynku poddała się procesowi modernizacji i specjalizacji, zaś z drugiej strony wielu użytkowników ograniczyło produkcję rolniczą, bądź zrezygnowało całkowicie z jej prowadzenia. Znaczna część gruntów rolnych wykorzystywana jest obecnie na cele nierolnicze, np. rekreacyjne lub jako lokata kapitału.

Ponadto pamiętać należy, że rolnictwo podlega zmianom związanym z biologicznym charakterem produkcji, na który mają wpływ warunki atmosferyczne, często bardzo niekorzystne. W 2010 r. występujące w województwie małopolskim kilkukrotne powodzie i podtopienia przyczyniły się do wyłączenia z produkcji części użytków rolnych. W ostatnich latach na koniunkturę w rolnictwie wpłynęły także rosnące wymogi jakościowe, zmieniające się nawyki żywieniowe społeczeństwa, jak również poszukiwanie nowych źródeł energii. **Zasady Wspólnej Polityki Rolnej (WPR) spowodowały odejście od traktowania gospodarstwa rolnego jedynie, jako miejsca produkcji, a dywersyfikacja źródeł dochodów pozwoliła przetrwać małym obszarowo gospodarstwom, gdzie produkcja rolnicza jest z reguły nieopłacalna.**

Charakterystyczną cechą rolnictwa w województwie małopolskim jest **duże rozdrobnienie**, postrzegane jako zjawisko niekorzystne. Natomiast zasady WPR preferują w UE model gospodarstwa wielofunkcyjnego. Trend ten

jest szczególnie zauważalny w małych gospodarstwach. Gospodarstwa te obok powszechnie znanych wad (niska towarowość, mała dochodowość, wysokie koszty jednostkowe) mają też swoje zalety (zwiększenie bioróżnorodności, ochrona kultury materialnej, większa elastyczność rynkowa, duża atrakcyjność turystyczna, duże zasoby siły roboczej umożliwiające rozwój pozarolniczej działalności gospodarczej). Istnienie małych gospodarstw tak charakterystycznych dla Małopolski pozwala na zachowanie walorów krajobrazowych i kulturowych regionu oraz atrakcyjnych miejsc do rekreacji i wypoczynku. Jak więc widać mówimy tu prawie wyłącznie o funkcjach pozaprodukcyjnych.

Reasumując wypada stwierdzić, że tereny wiejskie naszego województwa systematycznie tracą swój rolniczo-produkcyjny charakter i nikt chyba nie przypuszczał, że proces ten będzie przebiegał tak gwałtownie, z tak poważnymi konsekwencjami natury społecznej i ekonomicznej.

Gospodarstwa rolne

Ze względu na liczbę gospodarstw rolnych województwo małopolskie zajmowało w 2010 r. pierwsze miejsce wśród wszystkich województw. W czerwcu 2010 r. ich liczba wynosiła 283,5 tys. (według definicji GUS) i stanowiła 12,4% wszystkich gospodarstw rolnych w kraju. Według danych z poprzedniego spisu rolnego z 2002 r. liczba gospodarstw rolnych wynosiła 373,7 tys., co oznacza, że w ciągu ośmiu lat w Małopolsce **ubyło 24,1% gospodarstw.**

Analizując liczbę gospodarstw rolnych ze względu na grupy obszarowe zauważyć można, że najliczniejsza w 2010 r., zarówno w Małopolsce, jak i całym kraju, była grupa gospodarstw o powierzchni użytków rolnych do 1 ha. Gospodarstw takich było w województwie małopolskim 121,2 tys. **W ciągu ośmiu lat ich liczba zmniejszyła się o 35,6 tys., tj. o 22,7%.** Udział procentowy gospodarstw najmniejszych (0-1 ha) w ogólnej liczbie gospodarstw wynosił w 2010 r. 42,8%. Zwiększył się więc jedynie o 0,8 pkt proc. w relacji do roku 2002.

Średnia powierzchnia użytków rolnych jednego gospodarstwa rolnego w województwie małopolskim (według definicji GUS) wyniosła w 2010 r. 2,31 ha **i był to najniższy wskaźnik wojewódzki w Polsce.** Podobna sytuacja miała miejsce w 2002 r. przy średniej wielkości gospodarstwa rolnego - 2,10 ha UR. Największym rozdrobnieniem rolnictwa, poza województwem małopolskim, w 2010 r. charakteryzowały się województwa: podkarpackie (2,63 ha UR), śląskie (2,94 ha UR) i świętokrzyskie (3,85 ha UR). Natomiast w województwach zachodniopomorskim i warmińsko-mazurskim średnia powierzchnia gospodarstwa wynosiła odpowiednio: 19,50 ha UR i 15,97 ha UR. Średnia dla Polski to 7,95 ha w przypadku gospodarstw prowadzących działalność rolniczą.

Według danych spisowych z 2010 roku w województwie małopolskim było **162,1 tys. gospodarstw indywidualnych o powierzchni powyżej 1 ha użytków rolnych.** Przeciętne gospodarstwo w tej grupie miało powierzchnię 3,77 ha użytków rolnych.

Tabl. 1.**Liczba indywidualnych gospodarstw rolnych według grup obszarowych użytków rolnych (w tys.)**

Lata	Ogółem	Gospodarstwo o powierzchni użytków rolnych w ha								
		0-1	1-2	2-3	3-5	5-10	10-15	15-30	30-50	50 i więcej
2002	373,7	156,8	88,4	48,5	48,7	26,0	3,6	1,4	0,2	0,2
2010	283,5	121,2	62,7	38,0	36,1	19,8	3,2	1,7	0,3	0,3

Wśród gospodarstw o powierzchni użytków rolnych większej niż 1 ha najliczniejszą grupę stanowiły w 2010 r. **gospodarstwa o powierzchni 1-2 ha**. Gospodarstw takich było **62,7 tys.**, co stanowiło 22,2% wszystkich gospodarstw rolnych w województwie małopolskim.

W grupie gospodarstw powyżej 1 ha użytków rolnych gospodarstwa o powierzchni powyżej 10 ha użytków rolnych stanowiły zaledwie 3,5%.

Porównując wyniki spisów rolnych z 2002 i 2010 roku można zaobserwować **zmniejszającą się liczbę gospodarstw** o powierzchni użytków rolnych do 15 ha oraz **zwiększającą się liczbę gospodarstw** dużych o powierzchni powyżej 15 ha. Największy, dwukrotny wzrost nastąpił w liczbie gospodarstw, których powierzchnia użytków rolnych mieściła się w przedziale 50-100 ha. Największy natomiast spadek liczby gospodarstw w porównaniu do roku 2002 nastąpił w grupie gospodarstw o powierzchni użytków rolnych 1-2 ha – spadek o 29,0%.

Użytkowanie gruntów

Według wyników Powszechnego Spisu Rolnego 2010 r. w województwie małopolskim **ogólna powierzchnia gruntów** znajdująca się w użytkowaniu 283,5 tys. gospodarstw rolnych wynosiła 851,8 tys. ha i zmniejszyła się w porównaniu do 2002 r. o 125,0 tys. ha, tj. o 12,8%. W stosunku do wyników spisu 2002 r. zmniejszeniu uległ areał użytków rolnych, lasów i gruntów leśnych w gospodarstwach rolnych, natomiast zwiększyła się powierzchnia pozostałych gruntów.

Tabl. 2.***Powierzchnia gruntów w gospodarstwach rolnych (w tys. ha)***

Lata	Powierzchnia ogólna	Użytki rolne	Lasy i grunty leśne	Pozostałe grunty
2002	976,8	783,6	132,4	60,8
2010	851,8	663,5	123,9	64,5

Powierzchnia użytków rolnych w gospodarstwach rolnych w 2010 r. wyniosła 663,5 tys. ha i była mniejsza o 120,1 tys. ha, tj. o 15,3% w porównaniu z danymi z 2002 r. Tendencja spadkowa wystąpiła w 15 województwach, a w kraju powierzchnia użytków rolnych zmniejszyła się o 8,1%. Areał użytków rolnych w gospodarstwach naszego województwa stanowił 4,2% powierzchni UR w kraju.

W dobrej kulturze rolnej utrzymywanych było 600,5 tys. ha, tj. 90,5% ogólnej powierzchni użytków rolnych (w Polsce 94,2%).

Dane spisowe wykazują, że w Województwie Małopolskim było w 2010 roku 63 tys. ha użytków rolnych odłogowanych oraz 29 tys. ha użytków rolnych ugorowanych. Tak więc 92 tys. ha użytków rolnych w województwie było faktycznie wyłączonych z produkcji rolnej co stanowiło 14 % ogółu użytków rolnych w województwie małopolskim (dane te naszym zdaniem są zaniżone). Ze względu na zmienioną metodykę badań statystycznych zastosowaną przez GUS niemożliwe jest dokonanie jednoznacznej oceny zmian skali omawianego zjawiska. Wiadomo np. że w roku 2002 w naszym województwie samych tylko gruntów odłogowanych było ponad 116 tys. ha.

W strukturze użytkowania gruntów w 2010 r. w województwie małopolskim dominowała **powierzchnia zasiewów** wynosząca 300,7 tys. ha, która stanowiła 45,3% ogółu powierzchni użytków rolnych (48,0% ogółu powierzchni użytków rolnych w gospodarstwach prowadzących działalność rolniczą) i była mniejsza niż w roku 2002 o 82,7 tys. ha, tj. o 21,6%.

Powierzchnia łąk trwałych w gospodarstwach rolnych prowadzących działalność rolniczą wyniosła 223,4 tys. ha i uległa zwiększeniu w stosunku do 2002 r. o 13,0%. W strukturze użytkowania gruntów łąki trwałe zajmowały drugą pozycję po zasiewach, stanowiąc 33,7% powierzchni użytków rolnych.

Średnia powierzchnia łąk trwałych w gospodarstwach rolnych prowadzących działalność rolniczą i posiadających łąki wynosiła 1,46 ha.

W porównaniu z rokiem 2002 w naszym województwie znacznemu zmniejszeniu uległa powierzchnia **pastwisk trwałych** z 51,1 tys. ha na 26,9 tys. ha, tj. o 47,4%. Powierzchnia pastwisk trwałych stanowiła 4,0% powierzchni użytków rolnych.

Ogólna powierzchnia **upraw trwałych** w gospodarstwach rolnych wyniosła 16,1 tys. ha i zajmowała 2,4% użytków rolnych, z czego powierzchnia sadów wynosiła 15,4 tys. ha, tj. 2,3% użytków rolnych. Powierzchnia sadów w porównaniu do 2002 r. zwiększyła się o 1,8 tys. ha, tj. o 13,2%.

W strukturze upraw w **sadach** największy udział miały plantacje drzew owocowych (74,8% powierzchni sadów), plantacje krzewów owocowych zajmowały 19,3% powierzchni sadów, a szkółki drzew i krzewów owocowych - 5,9%. Najwięcej upraw sadowniczych zlokalizowanych było w powiecie limanowskim (7,9% powierzchni użytków rolnych powiatu) oraz nowosądeckim (7,2%).

Ogrody przydomowe prowadziło 43,3 tys. gospodarstw rolnych o łącznej powierzchni 4,4 tys. ha, co stanowiło 0,7% powierzchni użytków rolnych.

W województwie małopolskim powierzchnia **lasów i gruntów leśnych** w gospodarstwach rolnych zajmowała 123,9 tys. ha i od poprzedniego spisu ich powierzchnia zmniejszyła się o 8,5 tys. ha, tj. o 6,5%. Omawiana powierzchnia stanowiła 14,5% ogólnej powierzchni gruntów.

Powierzchnia zasiewów

Powierzchnia zasiewów w województwie **stanowiła 2,9%** powierzchni zasiewów ogólnopolskich, co uplasowało Małopolskę na przedostatnim miejscu wśród województw razem z województwem śląskim, mniejszy udział zasiewów miało tylko województwo lubuskie.

Powierzchnia zasiewów w gospodarstwach prowadzących działalność rolniczą w województwie małopolskim w 2010 r. wynosiła 300,7 tys. ha. W

porównaniu z danymi PSR 2002, ogólna powierzchnia zasiewów zmniejszyła się o 82,7 tys. ha (o 21,6%), przy dużym spadku powierzchni zasiewów w gospodarstwach o powierzchni UR do 1 ha włącznie (o 46,2%) oraz znaczącym wzroście powierzchni zasiewów w gospodarstwach rolnych należących do grupy 20 ha i więcej użytków rolnych (o 48,2%).

Tabl. 3.

***Powierzchnia zasiewów głównych upraw rolnych
w gospodarstwach rolnych (w tys. ha)***

Lata	Powierzchnia zasiewów	W tym				
		Zboża podstawowe	Ziemniaki	Buraki cukrowe	Rzepak i rzepik	Warzywa gruntowe
2002	383,4	256,7	63,3	1,8	2,3	16,6
2010	300,7	207,8	35,9	1,6	5,4	15,7

Zboża

Według wyników spisu rolnego w 2010 r. powierzchnia upraw zbóż ogółem (zboża podstawowe z mieszankami zbożowymi oraz gryka, proso, inne zbożowe łącznie z kukurydzą na ziarno) w województwie małopolskim wynosiła 207,8 tys. ha, tj. **69,1% ogólnej powierzchni zasiewów**. W porównaniu do roku 2002 zmniejszyła się o 48,9 tys. ha, tj. o 19,0%. Gospodarstwa indywidualne uprawiały 96,2% ogółu zbóż, czyli 199,8 tys. ha, w tym gospodarstwa o powierzchni powyżej 1 ha - 193,5 tys. ha. Pod względem udziału powierzchni zasiewów zbóż **Małopolska zajęła ostatnie miejsce** na równi z województwem lubuskim, z udziałem po 2,7% w krajowej powierzchni zasiewów zbóż.

Najwyższy udział zbóż w zasiewach ogółem w gospodarstwach indywidualnych prowadzących działalność rolniczą w 2010 r. w Małopolsce odnotowano w powiatach wielickim (85,1% ogólnej powierzchni zasiewów powiatu) oraz bocheńskim (81,1%), a najmniejszy w powiecie nowotarskim (39,1%).

Ziemniaki

Drugą pod względem wielkości powierzchni uprawą w województwie małopolskim były ziemniaki. W 2010 r. zajmowały powierzchnię 35,9 tys. ha, co stanowiło **11,7%** ogólnej powierzchni zasiewów. W stosunku do wyników spisu z 2002 r. areal uprawy ziemniaków uległ **znacznemu ograniczeniu** o 27,4 tys. ha (tj. o 43,4%). W strukturze zasiewów udział ziemniaków zmniejszył się w porównaniu z 2002 r. o 4,8 pkt proc. Cała niemal uprawa ziemniaków (99,9%) znajdowała się w gospodarstwach indywidualnych. Powierzchnia uprawy ziemniaków województwa małopolskiego stanowiła 9,3% uprawy krajowej, plasując Małopolskę na **4 miejscu wśród województw**, za mazowieckim, łódzkim i wielkopolskim. Największą powierzchnię upraw ziemniaków w Małopolsce w układzie terytorialnym zanotowano w powiecie nowotarskim (4,2 tys. ha), gdzie średnio na 1 gospodarstwo indywidualne prowadzące działalność rolniczą przypadało 87 arów powierzchni zasadzonej ziemniakami.

Rośliny pastewne

Powierzchnia upraw roślin pastewnych wyniosła 26,1 tys. ha wobec 34,0 tys. ha w 2002 r., **czyli zmniejszyła** się o 23,4%. Ich udział w ogólnej powierzchni zasiewów wyniósł **8,7%**, **tym samym obniżył się** o 0,4 pkt proc. w stosunku do wyników ze spisu z 2002 r.

W skali kraju zasiewy roślin pastewnych województwa małopolskiego stanowiły 2,9%, lokując Małopolskę wraz z województwem świętokrzyskim na **10 pozycji wśród województw**.

Warzywa gruntowe

Powierzchnia warzyw gruntowych uprawianych w województwie małopolskim wynosiła 15,7 tys. ha i była o 0,8 tys. ha, tj. o 5,4% **mniej od zanotowanej w spisie 2002 r.** Mimo spadku powierzchni, udział warzyw w ogólnej powierzchni zasiewów województwa zwiększył się na przestrzeni 8 lat z 4,3% do 5,2%. Średnia powierzchnia uprawy warzyw gruntowych w Małopolsce w 1 gospodarstwie wynosiła 88 arów (w porównaniu do 2002 r. średnia ta wzrosła o 64 ary).

W układzie terytorialnym w Małopolsce najwięcej warzyw gruntowych w gospodarstwach indywidualnych uprawiano w powiatach: proszowickim

(6,2 tys. ha), krakowskim (4,3 tys. ha) i miechowskim (3,0 tys. ha). W tych trzech powiatach skupiało się 86,7% powierzchni przeznaczonej pod uprawę warzyw gruntowych w całym województwie małopolskim w 2010 r.

Pod względem wielkości powierzchni uprawianych warzyw na tle innych województw **Małopolska uplasowała się na 4 miejscu** wraz z województwem łódzkim z udziałem po 11,3% w skali kraju.

Truskawki

Według wyników PSR 2010 powierzchnia uprawy truskawek wyniosła 1062 ha i w porównaniu do 2002 r. była mniejsza o 439 ha (o 29,2%). Uprawą truskawek zajmowało się 3,5 tys. gospodarstw, tj. 2,4% ogółu gospodarstw rolnych prowadzących uprawy ziemiopłodów rolnych lub ogrodniczych. Średnia powierzchnia uprawy przypadająca na 1 gospodarstwo wyniosła 30 arów (w 2002 r. - 10 arów). Najwyższy udział w ogólnej powierzchni tego typu zasiewów odnotowano w grupie obszarowej od 5 do 10 ha użytków rolnych.

Uprawy przemysłowe

W porównaniu z rokiem 2002 **zwiększyła się powierzchnia upraw przemysłowych** z 5,0 tys. ha do 8,6 tys. ha, tj. o 71,3%. Stanowiło to 2,8% ogólnej powierzchni upraw województwa wobec 1,3% w 2002 r. Wpływ na tę sytuację miało m.in. **ponad dwukrotne zwiększenie powierzchni upraw rzepaku i rzepiku z 2,3 tys. ha do 5,4 tys. ha. Tym samym udział rzepaku i rzepiku w ogólnej powierzchni zasiewów wzrósł o 1,1 pkt proc. do poziomu 1,7%. Zmniejszyła się natomiast powierzchnia upraw buraków cukrowych** o 0,2 tys. ha (o 11,0%) wynosząc w 2010 r. 1,6 tys. ha. Ale udział ich w powierzchni zasiewów ogółem pozostał na stałym poziomie 0,5%.

W układzie terytorialnym 21,7% ogółu plantacji rzepaku i rzepiku zarejestrowano w powiecie oświęcimskim (0,6 tys. ha), 18,2% w powiecie tarnowskim (0,5 tys. ha) i 15,9% na terenie powiatu krakowskiego (0,4 tys. ha).

Największą powierzchnią uprawy buraków cukrowych w 2010 r. (w ogólnej powierzchni plantacji buraków w województwie) charakteryzowały się powiaty miechowski (21,9%), tarnowski (18,2%) oraz dąbrowski (13,5%).

Pomimo zwiększenia powierzchni upraw roślin przemysłowych **Małopolska zajmowała ostatnie miejsce wśród województw** z udziałem 0,7% w uprawie ogólnopolskiej.

Rośliny strączkowe jadalne

Uprawa roślin strączkowych jadalnych zajmowała w województwie małopolskim w 2010 r. powierzchnię 2,0 tys. ha, stanowiąc **0,6%** ogółu upraw. W porównaniu z wynikami spisu rolnego z 2002 r. **zwiększyła się** o 0,3 tys. ha, tj. o 18,7%, a udział w powierzchni zasiewów wzrósł o 0,2 pkt proc.

W układzie powiatowym w Małopolsce największy udział zasiewów strączkowych jadalnych wystąpił w powiecie proszowickim (1,9% ogólnej powierzchni zasiewów powiatu), natomiast w powiecie tatrzańskim nie zarejestrowano tego typu upraw.

Powierzchnia uprawy wojewódzkiej stanowiła 4,6% uprawy krajowej, plasując Małopolskę na **6 pozycji wśród województw**.

Zwierzęta gospodarskie

Bydło

W 2010 r. w Małopolsce pogłowia bydła ogółem, w porównaniu z informacjami z 2002 r. **wyraźnie się obniżyło** z 287,3 tys. sztuk do 201,6 tys. sztuk, tj. o 29,8%. W gospodarstwach indywidualnych zarejestrowano 194,9 tys. sztuk bydła, tj. 97,3% pogłowia ogółem. W województwie małopolskim utrzymywano 3,5% krajowego pogłowia bydła. Dało to **Małopolsce 8 lokatę w kraju**. Zdecydowanie pierwsze miejsce w kraju miało województwo mazowieckie (18,4%), natomiast ostatnie zajęło województwo lubuskie (1,2%). Liczba gospodarstw rolnych utrzymujących bydło w 2010 r. w Małopolsce wyniosła 59,1 tys., co stanowiło 11,3% ogółu gospodarstw z bydłem w Polsce.

Na 1 gospodarstwo indywidualne w województwie małopolskim utrzymujące bydło przypadało średnio 3,3 sztuki.

W przekroju terytorialnym 16,0% bydła w gospodarstwach indywidualnych spisano w powiecie nowotarskim (31,5 tys. szt.), 13,1% w nowosądeckim (25,6 tys. szt.), a 10,2% w limanowskim (20,1 tys. szt.). Najmniej - zaledwie 0,1% (0,1 tys. szt.) odnotowano w Tarnowie.

Tab. 4.

Zwierzęta gospodarskie (w tys. sztuk)

Lata	Bydło	Trzoda chlewna	Owce	Konie	Kozy	Króliki	Drób
2002	287,3	542,5	83,9	33,3	25,0	193,2	10 231,3
2010	201,6	359,9	69,9	21,3	17,9	136,7	6 844,2

Trzoda chlewna

Pogłowie trzody chlewnej w województwie małopolskim liczyło w 2010 r. 359,9 tys. sztuk (w tym 343,5 tys. sztuk w gospodarstwach indywidualnych) i **zmniejszyło się** w porównaniu z 2002 r. o **33,7%**. Ta ilość pogłowia trzody chlewnej uplasowała **Małopolskę na 12 pozycji w kraju**. Przewodzącą pod tym względem okazała się Wielkopolska – 31,6% krajowego pogłowia. Pogłowie trzody chlewnej w Polsce również uległo zmniejszeniu w porównaniu ze stanem z 2002 r. o 18,0%.

Trzoda chlewna w Małopolsce stanowiła 2,4% krajowego pogłowia i udział jej zmniejszył się w relacji do 2002 r. o 0,5 pkt proc.

Chowem trzody chlewnej w 2010 r. zajmowało się w województwie małopolskim 32,1 tys. gospodarstw rolnych – czyli 14,5% ogółu gospodarstw indywidualnych prowadzących działalność rolniczą. **W porównaniu z 2002 r. liczba gospodarstw utrzymujących trzodę chlewną obniżyła się o 50,6%**, natomiast liczebność pogłowia spadła o 34,1%.

Wyniki PSR 2010 r. wykazały, że największe stany pogłowia trzody chlewnej w Małopolsce zarejestrowano w gospodarstwach o powierzchni 3-5 ha UR – 62,5 tys. sztuk (17,4%) oraz 7-10 ha UR – 57,5 tys. sztuk (16,0%). W Polsce natomiast były to głównie gospodarstwa mające powierzchnię 100 ha UR i więcej.

Trzodę chlewną w Małopolsce utrzymywano przede wszystkim w powiecie miechowskim - 58,3 tys. szt. (16,9% pogłowia), a także w powiatach proszowickim - 44,3 tys. szt. (12,9%) i dąbrowskim - 40,8 tys. szt. (11,9%).

Owce

W 2010 r. w województwie małopolskim gospodarstwa rolne utrzymywały 69,9 tys. owiec. W porównaniu z PSR 2002 odnotowano **spadek pogłowia** o 13,9 tys. sztuk (**16,7%**). W kraju, w analogicznym okresie spadek ten wyniósł 22,5%.

Należy podkreślić, że pomimo takiego spadku, województwo małopolskie zajmowało pierwszą lokatę w Polsce pod względem liczby utrzymywanych owiec (26,1% ogólnokrajowego pogłowia).

W 2010 r. chów owiec prowadziło w województwie 4731 gospodarstw indywidualnych (w 2002 r. - 4868), tj. **zaledwie 2,1% ogółu gospodarstw** indywidualnych prowadzących działalność rolniczą.

W przekroju terytorialnym w Małopolsce 43,6% owiec spisano w gospodarstwach indywidualnych powiatu nowotarskiego (35,4 tys. sztuk), a 27,8% tatrzańskiego (28,0 tys. sztuk).

Konie

W województwie małopolskim w 2010 r. utrzymywano 21,3 tys. sztuk koni, tj. o **36,1% mniej niż w 2002 r.** W kraju, w tym samym okresie nastąpił spadek ich liczby o 19,8%.

Pomimo tak wysokiego spadku liczebności pogłowia koni w województwie, Małopolska podobnie jak w 2002 r. **zajęła trzecią lokatę** w kraju po województwach: mazowieckim i lubelskim. W małopolskich gospodarstwach utrzymywano 8,1% krajowego pogłowia koni (w porównaniu z 2002 r. spadek o 2%).

W przekroju terytorialnym 13,4% (2,8 tys. szt.) pogłowia w Małopolsce spisano w gospodarstwach indywidualnych w powiecie tarnowskim, 13,1% (2,7 tys. szt.) w nowosądeckim, a 8,9% (1,9 tys. szt.) w limanowskim. Najmniej koni odnotowano w mieście Nowy Sącz oraz powiecie chrzanowskim - po 0,1 tys. szt.

Kozy

Pogłowie kóz w województwie małopolskim liczyło w 2010 r. 17,9 tys. sztuk i **zmniejszyło się** w porównaniu z danymi z PSR 2002 o 5,1 tys. sztuk (**28,3%**). W całym kraju liczba kóz zmalała o 85,2 tys. sztuk, co stanowiło 44,1% populacji.

W województwie małopolskim utrzymywano 14,2% ogółu pogłowia kóz w Polsce. Po Wielkopolsce – Małopolska była **drugim, co do wielkości województwem** pod względem liczebności stada kóz. Przeciętnie na jedno gospodarstwo utrzymujące kozy w województwie małopolskim przypadało 3,8 szt. tych zwierząt.

Najwięcej kóz w Małopolsce spisano w powiatach: limanowskim, tarnowskim, myślenickim, gorlickim oraz nowotarskim (po 1,5 tys. szt.), a najmniej w mieście Nowy Sącz (zaledwie 41 szt.).

Drób

Pogłowie drobiu ogółem w województwie małopolskim w 2010 r. wynosiło 6844,2 tys. sztuk, o 3387,1 tys. sztuk mniej niż w 2002 r. (**spadek o 33,1%**). W kraju spadek był znacznie niższy i wyniósł 12,2%.

W strukturze gatunkowej drobiu ogółem w województwie dominował drób kurzy - 91,2% (w 2002 r. 91,6%). Oprócz niego utrzymywano: kaczki - 5,1% (w 2002 r. - 5,2%), indyki - 1,7% (w 2002 r. - 2,5%), gęsi - 0,8% (w 2002 r. - 0,3%). Pozostały drób stanowił 1,3% drobiu ogółem (w 2002 r. - 0,4%).

W przekroju terytorialnym w Małopolsce w gospodarstwach indywidualnych **chów drobiu kurzego** skupiony był przede wszystkim w powiecie krakowskim, w którym spisano 902,8 tys. szt., tj. 15,0% ogółu pogłowia w województwie małopolskim. Stosunkowo liczne pogłowie drobiu kurzego odnotowano w powiatach tarnowskim - 755,2 tys. szt. (12,6%), bocheńskim 636,3 tys. szt. (10,6%) oraz myślenickim - 601,6 tys. szt. (10,0%). Najmniejszy odsetek drobiu kurzego stwierdzono w powiecie tatrzańskim (0,2%).

Tabl. 5.

Obsada zwierząt gospodarskich na 100 ha użytków rolnych (w sztukach)

Lata	Bydło	Owce	Konie	Kozy	Trzoda chlewna
2002	36,7	10,9	4,3	3,2	69,2
2010	30,6	10,8	3,3	2,3	54,9

Ciągniki i maszyny rolnicze

W 2010 r. w województwie małopolskim odnotowano 117,0 tys. ciągników rolniczych, w tym 116,4 tys. w gospodarstwach indywidualnych, co stanowiło odpowiednio 8,0% i 8,1% ogólnej liczby ciągników w Polsce. W odniesieniu do 2002 r. w województwie małopolskim nastąpił wzrost ich liczby o 9,0%, w tym w gospodarstwach indywidualnych o 9,1%.

Najmniejszą ilość użytków rolnych przypadających na 1 ciągnik rolniczy odnotowano w Małopolsce w powiatach: tatrzańskim (3,3 ha), myślenickim (3,9 ha) i suskim (4,1 ha). Najwięcej ciągników rolniczych posiadały gospodarstwa rolne powiatów: krakowskiego (11,5 tys. szt.), tarnowskiego (11,1 tys. szt.) i nowotarskiego (10,7 tys. szt.), chociaż z uwagi na specyfikę tych powiatów należy przypuszczać, że duża część tych ciągników pracuje na rzecz transportu drogowego i leśnego.

Tabl. 6.

Ciągniki i maszyny rolnicze

Lata	Ciągniki	Kombajny			Opryskiwacze	
		zbożowe	buraczane	ziemniaczane	polowe	sadownicze
2002	107,8	6,2	0,3	3,5	24,0	2,2
2010	117,0	7,6	0,3	5,5	24,4	2,5

Jednym ze wskaźników ekonomicznych określających poziom rozwoju rolnictwa jest **stopień mechanizacji**, czyli ilość użytków rolnych przypadających na 1 ciągnik. W 2010 r. w województwie małopolskim na 1 ciągnik przypadało 5,6 ha użytków rolnych, w Polsce 10,6 ha (w 2002 r.

odpowiednio 7,1 ha i 12,6 ha). Porównując powierzchnię użytków rolnych ogółem w opisywanych latach można zauważyć jej spadek w województwie małopolskim w stosunku do 2002 r. o 16,5%. Tak, więc na wielkość prezentowanego wskaźnika miał wpływ nie tylko wzrost ogólnej liczby ciągników wykorzystywanych w rolnictwie, lecz także spadek powierzchni użytków rolnych.

Na 100 gospodarstw rolnych przypadało w Małopolsce 41,4 ciągników (w 2002 r. 28,8), w Polsce - 64,6 ciągniki.

Specyfika produkcji rolniczej danego regionu ma istotny wpływ na stan wyposażenia gospodarstw w maszyny i urządzenia rolnicze, a zmiany zachodzące w rolnictwie można zauważyć m.in. poprzez zmianę ich rodzaju i liczby. Pomimo spadku ogólnej liczby gospodarstw i spadku powierzchni użytków rolnych, w województwie małopolskim w 2010 r. odnotowano **wzrost liczby wybranych maszyn rolniczych**, a to: kombajnów zbożowych, ziemniaczanych, buraczanych, silosokombajnów oraz opryskiwaczy polowych i sadowniczych.

Odnotowano **7,6 tys. kombajnów zbożowych**, co stanowiło 5,0% ogólnej liczby tych maszyn w Polsce. W relacji do roku 2002 liczba kombajnów zbożowych w gospodarstwach indywidualnych województwa małopolskiego zwiększyła się o około 25% a na 1 kombajn zbożowy przypadało 26 ha upraw zbóż. Najwięcej kombajnów zbożowych w gospodarstwach indywidualnych odnotowano w powiatach: miechowskim (1247 szt.), krakowskim (869 szt.) oraz tarnowskim (723 szt.), natomiast najmniejszą w tatrzańskim (5 szt.).

Kombajny ziemniaczane województwa małopolskiego stanowiły 6,9% (5,5 tys. szt.) ogólnej liczby tych maszyn w Polsce. Podobnie jak w przypadku kombajnów zbożowych, w porównaniu do 2002 r. odnotowano wzrost liczby kombajnów ziemniaczanych w każdej z grup obszarowych za wyjątkiem grupy o powierzchni 100 ha i więcej UR.

Na 1 kombajn ziemniaczany w gospodarstwach indywidualnych przypadało w województwie małopolskim 6,5 ha upraw ziemniaków. Najwięcej kombajnów ziemniaczanych odnotowano w powiatach: miechowskim (1,5 tys. szt.), krakowskim (1,1 tys. szt.) i proszowickim (1,0 tys. szt.).

Areał upraw buraków cukrowych w Małopolsce jest niewielki, dlatego też kombajny buraczane województwa stanowiły zaledwie 1,2% (0,3 tys. szt.) maszyn w Polsce.

Na 1 kombajn buraczany w gospodarstwach indywidualnych przypadają w województwie małopolskim średnio 3,8 ha upraw buraków. Najwięcej kombajnów buraczanych w gospodarstwach indywidualnych było w Małopolsce w powiatach: miechowskim (109 szt.), proszowickim (78 szt.) i dąbrowskim (49 szt.).

Silosokombajny spisane w Małopolsce stanowiły tylko 4,0% (0,5 tys. szt.) ogółu tych maszyn w Polsce i najliczniej wystąpiły łącznie w grupach gospodarstw o powierzchni 3-30 ha UR. W gospodarstwach tych znajdowało się 69,3% (2002 r. - 70,3%) maszyn tego typu spisanych w Małopolsce. W porównaniu do 2002 r. wzrost ich liczby odnotowano w każdej z grup obszarowych za wyjątkiem 10-15 ha i 100 i więcej ha UR.

Silosokombajny w ujęciu terytorialnym spisano głównie w powiatach proszowickim (82 szt.), miechowskim (63 szt.) oraz limanowskim i tarnowskim (po 44 szt.).

Opryskiwacze polowe i sadownicze stanowiły odpowiednio 4,9% i 4,8% tego typu maszyn spisanych w Polsce, a największa ich liczba została spisana w gospodarstwach o powierzchni 1- 15 ha UR, tj. odpowiednio – 90,4% i 93,9%, w 2002 r. 94,6% i 97,2%. W porównaniu do 2002 r. można zaobserwować **duży wzrost** liczby opryskiwaczy na 100 ha powierzchni użytków rolnych i wybranych zasiewów. Na wzrost tej wartości miał wpływ nie tylko wzrost liczby ciągników czy też opryskiwaczy, lecz również spadek - niekiedy znaczny areалу niektórych upraw, np. ziemniaków o 43,4%. Ogółem w Małopolsce spisano 26,9 tys. sztuk opryskiwaczy ciągnikowych polowych i sadowniczych.

Najwięcej polowych opryskiwaczy ciągnikowych spisano w powiatach krakowskim (4,3 tys. szt.), proszowickim (3,8 tys. szt.) oraz miechowskim (3,6 tys. szt.).

Dochody gospodarstw domowych z użytkownikiem gospodarstwa rolnego

W okresie od 1 lipca 2009 r. do 30 czerwca 2010 r., w województwie małopolskim było 283,3 tys. gospodarstw domowych z użytkownikiem gospodarstwa indywidualnego. Działalność rolniczą prowadziło 221,2 tys. gospodarstw domowych z użytkownikiem gospodarstwa indywidualnego, w tym **150,5 tys.** o powierzchni użytków rolnych **powyżej 1 ha.**

Struktura dochodów gospodarstw domowych z użytkownikiem gospodarstwa indywidualnego o powierzchni powyżej 1 ha przedstawiała się następująco:

Działalność rolnicza była głównym źródłem utrzymania, czyli źródłem dochodów przekraczającym 50% dochodów ogółem, dla **18,1% gospodarstw domowych**. Największy udział gospodarstw domowych, dla których głównym źródłem dochodów były dochody z działalności rolniczej można było zaobserwować w powiatach proszowickim (53,7% ogółu gospodarstw domowych z użytkownikiem gospodarstwa indywidualnego w powiecie), miechowskim (38,2%) i dąbrowskim (25,1%), najmniejszy natomiast w powiecie chrzanowskim (1,7%), m. Tarnowie (4,9%) oraz powiecie oświęcimskim (5,0%).

Emerytury i renty stanowiły główne źródło dochodów dla 22,9% gospodarstw domowych. Najwyższy odsetek gospodarstw domowych, w których emerytury i renty były źródłem dochodów przekraczającym 50% dochodów ogółem przypadał na powiat chrzanowski (47,1%), m. Nowy Sącz (35,7%) i powiat oświęcimski (35,0%), najniższy natomiast - w proszowickim (6,0%), miechowskim (14,5%) i tatrzańskim (20,3%).

Dochody z pracy najemnej dla 34,4% gospodarstw domowych przekraczały 50% dochodów ogółem. Dochody z pracy najemnej stanowiły główne źródło utrzymania w największym stopniu w powiatach myślenickim (44,5%), wielickim (43,9%) oraz brzeskim (43,8%). W powiatach proszowickim (18,4%), chrzanowskim (24,8%) i miechowskim (26,5%) odsetek ich w ogólnej wielkości dochodów był najniższy.

W przypadku działalności pozarolniczej dochody z niej przekraczały 50% dochodów ogółem dla 10,3% gospodarstw domowych. Powiaty

o najwyższym udziale, wśród ogółu gospodarstw domowych z użytkownikiem gospodarstwa indywidualnego, gospodarstw, które uzyskiwały ponad 50% dochodów z działalności pozarolniczej to: tatrzański (19,8%), chrzanowski (18,0%) i bocheński (15,1%). Najniższym udziałem legitymowały się powiat dąbrowski, miasto na prawach powiatu Nowy Sącz (po 7,2%) oraz powiat myślenicki (7,6%).

Inne niezarobkowe źródła utrzymania (poza emeryturą i rentą) stanowiły główne źródło utrzymania dla 2,8% gospodarstw domowych. Najwyższy odsetek gospodarstw domowych, w których inne niezarobkowe źródła utrzymania przekraczały 50% dochodów ogółem zaobserwowano w powiecie wadowickim – 4,2% i myślenickim – 4,1%, a najmniejszy w proszowickim i olkuskim – po 1,5%.

Wśród omawianych gospodarstw znalazły się również takie, które główny dochód uzyskiwały z dwóch rodzajów źródeł mieszanych. Dochód z **działalności rolniczej i pracy najemnej** (z przewagą dochodów z działalności rolniczej) **stanowił główne źródło utrzymania dla 0,9% gospodarstw domowych.** Natomiast odsetek gospodarstw domowych, dla których łączne dochody z **pracy najemnej i działalności rolniczej** (z przewagą dochodów z pracy najemnej) przekraczały 50% dochodów ogółem, **wyniósł 3,1%.**

Żadne z wyżej wymienionych źródeł nie przekraczało 50% dochodów ogółem dla 7,6% gospodarstw domowych.

Podsumowanie

Wyniki Powszechnego Spisu Rolnego 2010 ukazały aktualny obraz małopolskiego rolnictwa, a porównanie z danymi uzyskanymi w Powszechnym Spisie Rolnym 2002 **pozwoili określić zmiany**, jakie dokonały się w ostatnich ośmiu latach. Wskazują one na:

- a. tendencję zmniejszania się liczby gospodarstw rolnych**, przy jednoczesnym wzroście ich średniej powierzchni, a także wzrost udziału w ogólnej liczbie gospodarstw tych jednostek, które prowadzą działalność rolniczą;

- b. zmiany w strukturze gospodarstw rolnych, tj. spadek o prawie 23%** liczby gospodarstw najmniejszych o powierzchni użytków rolnych 0-1 ha, w grupie gospodarstw powyżej 1 ha UR największy spadek liczby gospodarstw (o 29,0%) dotyczył najliczniejszej w Małopolsce grupy obszarowej 1-2 ha UR, natomiast wzrost liczby gospodarstw wystąpił we wszystkich grupach obszarowych powyżej 15 ha UR;
- c. zmniejszenie liczby gospodarstw rolnych prowadzących działalność rolniczą**, głównie z powodu zaniechania prowadzenia tej działalności przez najmniejsze gospodarstwa, tj. o powierzchni 0-1 ha UR;
- d. spadek ogólnej powierzchni gruntów** będących w użytkowaniu gospodarstw rolnych, spowodowany głównie przeznaczaniem gruntów na cele nierolnicze, np. pod zabudowę, inwestycje infrastrukturalne itp.
- e. utrzymywanie się wysokiego wskaźnika użytków rolnych wyłączonych z produkcji rolnej** (szacunkowo ponad 100 tys. ha).
- f. zmniejszenie powierzchni użytków rolnych o 120 tys. ha (15,3%)**, głównie w wyniku zmniejszenia o 20,0% powierzchni pod zasiewami;
- g. zmiany w strukturze zasiewów, to znaczne zmniejszenie powierzchni uprawy:** ziemniaków, zbóż podstawowych, buraków cukrowych. Natomiast dwukrotnie zwiększyła się powierzchnia upraw rzepaku i rzepiku.
- h. zwiększenie udziału powierzchni sadów** w ogólnej powierzchni użytków rolnych z 1,7% do 2,3%, naszym zdaniem jednak powyższa zmiana jest przede wszystkim skutkiem zmniejszenia ogólnej powierzchni UR, a w mniejszym stopniu efektem wzrostu bezwzględnej powierzchni sadów.
- i. drastyczny spadek o prawie 1/3 pogłowia zwierząt gospodarskich** (bydła, trzody chlewnej, koni, kóz, królików, drobiu), a tylko o 16,4% pogłowia owiec. W hodowli owiec województwo małopolskie utrzymało dominującą pozycję w kraju;
- j. po przystąpieniu Polski do UE proces modernizacji rolnictwa przyczynił się do poprawy wyposażenia gospodarstw rolnych w ciągniki i maszyny**

ny rolnicze. Wzrosła liczba wykorzystywanych w gospodarstwach rolnych ciągników, kombajnów i opryskiwaczy. W wielu przypadkach jednak **brak jest ekonomicznego uzasadnienia** dla rozbudowanej bazy technicznej jaką dysponują małopolskie gospodarstwa rolne.

- k. zmniejszenie liczby pracujących użytkowników gospodarstw rolnych,** jako wynik zmniejszenia się m.in. liczby tych gospodarstw. Ponad 60% ogółu pracujących użytkowników, to osoby w wieku powyżej 44 lat, tylko co piąta z tych osób posiada wykształcenie rolnicze bądź kurs rolniczy;
- l. zwiększenie nakładów pracy w gospodarstwach rolnych** w ciągu roku na wytworzenie produkcji rolnej, co jest prawdopodobnie skutkiem przyjęcia bardziej pracochłonnych upraw i wymaganiami produkcji ekologicznej;
- m. utrzymanie się zróżnicowania regionalnego w województwie.** Do najbardziej rolniczych powiatów należą w dalszym ciągu miechowski, proszowicki i dąbrowski;
- n. tylko dla 18% gospodarstw domowych z użytkownikiem gospodarstwa o powierzchni powyżej 1 ha dochody z działalności rolniczej stanowiły główne źródło utrzymania. Rodziny wiejskie w Małopolsce utrzymują się głównie z pracy najemnej, rent i emerytur oraz własnej działalności pozarolniczej.**

Opracowano na podstawie publikacji:

Głównego Urzędu Statystycznego

oraz

Urzędu Statystycznego w Krakowie

1. *„Powszechny spis rolny 2010 – raport z wyników województwa małopolskiego”*
2. *„Charakterystyka gospodarstw rolnych w województwie małopolskim – powszechny spis rolny 2010”*
3. *Użytkowanie gruntów - Powszechni Spis Rolny 2010*
4. *Uprawy rolne i wybrane elementy metod produkcji roślinnej - Powszechny Spis Rolny 2010*
5. *Zwierzęta gospodarskie i wybrane elementy metod produkcji zwierzęcej - Powszechny Spis Rolny 2010*

Wydawca: **Małopolski Ośrodek Doradztwa Rolniczego w Karniowicach**
32-082 Bolechowice, Karniowice os. 35-lecia PRL 9; tel. 12-285-21-13/14, fax 12-285-11-07; www.modr.pl
Skład komputerowy: Dział Promocji i Wydawnictw - Halina Knap
ISBN - 83-60394-58-X
